

قانون ابن سینا

الهام رجایی

خود نظریات و روش‌های ارسطو، جالینوس را در هم آمیخته و گاهی هم در برابر هم قرار می‌دهد. و از آن جایی که نوشته‌های جالینوس و ترجمه‌های عربی آثار بقراط بنیادی‌ترین منابع دانش پزشکی‌اند و باید گفت که ابن‌سینا در **قانون** همه‌ی اطلاعات پزشکی یونانی و عربی را که تا دوران خودش وجود داشته است را بدان‌گونه که خود آگاهی داشته یک‌جا گردآوری کرده است و یکی از ویژگی‌های ابن‌سینا مشاهدات بالینی او درباره‌ی بیماری‌هاست. وی در این کتاب به بیماری‌های مختلفی می‌پردازد، از ناراحتی پوستی و ربوی گرفته تا اختلال‌های سلسله‌ی اعصاب و انواع دیوانگی.

البته پیش از تالیف این کتاب، دو اثر دیگر هم در رابطه با علم پزشکی تالیف شده است. یکی **الحاوی** نوشته‌ی محمد بن زکریای رازی و دیگری **کامل الصناعة الطیبة** از علی بن عباس مجوسی که البته **قانون** از بقیه معتبرتر و با اهمیت‌تر بوده است و یکی از نشانه‌های این اهمیت، شروحاتی است که در طی قرون مختلف بر این اثر نوشته شده است که از جمله مشهورترین آن‌ها **الموجز القانون** نوشته‌ی علاء‌الدین علی بن ابی‌الحزم قرشی معروف به ابن‌نقیس است.

در پایان باید افزود که **قانون**، نخستین کتابی است که به لاتین ترجمه شده است، متن کامل آن در سال ۱۱۸۷ از سوی گرااردوس کرمونایی به فرمان اسقف اعظم تولدو (طلیطله) به لاتینی ترجمه شده و متن عربی آن هم برای بار نخست در سال ۱۵۹۲م منتشر شد و شهرت و اعتبار این اثر به حدی بود که در بسیاری از دانشگاه‌های جهان به صورت یک متن رسمی درسی درآمده است. دانشگاه‌های بلونا، مون‌پلیه، لووین و پاریس که همگی در سده‌های دوازدهم و سیزدهم میلادی تاسیس شده بودند، **قانون** را به‌عنوان یک مرجع معتبر پذیرفتند.

منابع

- ۱- تاریخ علم در ایران، نوشته‌ی دکتر مهدی فرشاد، ج ۲.
- ۲- جشن‌نامه‌ی ابن‌سینا، ج ۲.
- ۳- دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، ج ۴.
- ۴- مقدمه‌ی بر تاریخ علم، جرج سارتن، ترجمه‌ی غلام‌حسین صدیقی افشار.

از ابن‌سینا آثار متعددی در زمینه‌های مختلف در دست است. از جمله چندین نوشته در زمینه‌ی علوم پزشکی یکی **الارجوزة فی الطب** که در قالب شعر بوده و شامل هزار و سیصد و بیست و شش بیت است و خلاصه‌ی کتاب **قانون** بوده و دیگری **مقالة فی احکام الادویة القلیبة** که این رساله مربوط به بیماری‌های قلبی و تاثیر هیجانات عاطفی بر فعالیت‌های قلب انسان است. اما در کنار این آثار که همگی در رابطه با علم پزشکی است، کتاب **قانون ابن‌سینا** از بقیه شهرت و اعتبار بیش‌تری دارد.

«پزشکی دانشی است که به‌وسیله‌ی آن احوال بدن انسان از لحاظ آن‌چه سبب تندرستی یا از میان رفتن تندرستی است، شناخته می‌شود. به‌منظور نگه‌داشت تندرستی موجود و بازگرداندن آن در صورت زوال».

کتاب **قانون** شامل پنج کتاب است که در کتاب اول کلیات علم و فن طب، در کتاب دوم داروهای ساده، در کتاب سوم داروهای مرکب، در کتاب چهارم امراض ویژه‌ی اعضای بدن و در کتاب پنجم بیماری‌های مرتبط با کل بدن آورده شده است. نظامی عروضی در رابطه با **قانون** این‌طور می‌گوید:

پس از کتب بسائط به‌دست آرد، چون سته‌ی **عشر جالینوس یا الحاوی** محمد بن زکریا رازی یا **کامل صناعة یا صد باب بوسهل مسیحی یا قانون بوعلی سینا** یا **ذخیره‌ی خوارزم‌شاهی** و به‌وقت فراغت مطالعه همی کند و اگر خواهد که از این همه مستغنی باشد به **قانون** کفایت کند. سید کونین و پیشوای ثقلین می‌فرماید: «کل الصيد فی جوف الفرا» همه‌ی شکارها در شکم گورخر است. این همه که گفتیم در **قانون** ابن‌سینا یافته شود با بسیاری از زوائد و هر که را که مجلد اول از **قانون** معلوم باشد از احوال علم طب و کلیات او هیچ بر او پوشیده نماند. زیرا که اگر بقراط و جالینوس هم زنده شوند روا بود که پیش این کتاب سجده کنند».

باید اشاره کرد که زیربنای فلسفی طب، بوعلی سینا از نظریه‌ی اخلاط و مزاج‌های چهارگانه‌ی بقراطی و جالینوسی و آریایی و اصل تشابه‌فهمان و کهجمن تشکیل می‌دهد. و ابن‌سینا در این اثر

- ۶- تاریخ پزشکی و درمان جهان، محمدتقی سمردی، انتشارات سمردی، تهران، ۱۳۷۷.
- ۷- تاریخ طب اسلامی، ادوارد براون، ترجمه‌ی مسعود رجب‌نیا، ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۷۷.
- ۸- تاریخ طب در ایران پس از اسلام، محمود نجم‌آبادی، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۵۳.
- ۹- تاریخ طب و طبابت در ایران، محسن روستایی، سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی، تهران، ۱۳۸۲.
- ۱۰- تاریخ مصور پزشکی جهان، ریچارد تولنر، ترجمه‌ی ولی‌الله محرابی، دایرة‌المعارف پزشکی، تهران، ۱۳۸۳.
- ۱۱- چهارمقاله، نظامی سمرقندی، به کوشش محمد قزوینی، ارمغان، تهران، ۱۳۳۱.
- ۱۲- خلاصه‌ی مقالات کنگره‌ی بین‌المللی تاریخ پزشکی، تهران، ۱۳۷۱.
- ۱۳- دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی، کاظم موسوی بجنوردی، مرکز دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰.
- ۱۴- دایرة‌المعارف فارسی، غلام‌حسین مصاحب، انتشارات فرانکلین، تهران، ۱۳۴۵.
- ۱۵- زندگی‌نامه‌ی علمی دانشوران، احمد بیرشک، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۶۷.
- ۱۶- فرهنگ فارسی معین، محمد معین، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۴.
- ۱۷- کلیات اشعار فریدون مشیری، فریدون مشیری، نشر سرچشمه، تهران، ۱۳۸۰.
- ۱۸- کلیات دیوان شهریار، سید محمدحسین شهریار، انتشارات زرین، تهران، ۱۳۶۹.
- ۱۹- لغت‌نامه‌ی دهخدا، موسسه‌ی لغت‌نامه‌ی دهخدا، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۷.
- ۲۰- نخستین همایش ملی ایران‌شناسی، محسن تهرانی‌زاده، انتشارات دایره‌ی سبز، تهران، ۱۳۸۱.
- ۲۱- نشریه‌ی حمایت، آرزو رسولی، گفت‌وگو با دکتر پرویز شهریاری، تهران، ۱۳۸۴.
- ۲۲- یادداشت‌های دکتر قاسم غنی، به کوشش سیروس غنی، انتشارات زوار، تهران، ۱۳۶۷.